

Ami a középiskolai tananyagból kimaradt

Ungvárnémeti Tóth László helye az 1810-es esztendők magyar irodalmában

Ungvárnémeti Tóth László életműve mára a magyar irodalmi kánon perifériájára szorult: az alap- és középfokú oktatásban alig említik nevét. A filológiai kérdéseket is megnyugtatóan tisztázó, egyben a teljes életművet feltáró monográfiával is egészen 2001-ig adós maradt a modern irodalomtörténet-írás (Tóth, 2001). Ungvárnémeti szövegei 2008-ban jelentek meg az Universitas Kiadónál (Ungvárnémeti, 2008). E könyv a torzóban maradt életmű valamennyi fellelhető szövegét tartalmazza, lírája mellett többek között tanulmányait, műfajelméleti dolgozatait és idegen nyelvű verseit is. A sárospataki diákevek alatt készült és összeállított, Niza vagy is másképpen a' senge szerelem dallokban című ciklus (Ungvárnémeti, 1808–1810), melyet az 1990-es évek közepén találtak meg, pedig teljes egészében e kritikai kiadásban látott először napvilágot. A ciklus első, részleges közlésére egyébként az Iskolakultúrában került sor (Merényi és Jankovits, 2002).

Ungvárnémeti Tóth László költeményei halála után hamar a feledés homályába merültek: a kortársak számára e versek egy letűnt időszak ízlését testesítették meg. Meghaladottnak látszott a műfajok normatív rendszerének követelménye, a differenciált stíluszintek és -árnyalatok használata.

Ungvárnémeti Tóth László életrajza

Ungvárnémeti Tóth László 1788. február 17-én Borsod megyében, Kistokajon született. (1) Apja, Tóth János elszegényedett Ung megyei nemes családból származott, nagyapja, Tóth Sámuel pedig Zemplén-megyében, Helmecezen lakott. A költő édesanyja, Nagy Erzsébet Miskolcon élő csizmadiák leszármazottja volt.

Ungvárnémeti szülőhelyén a protestáns felekezetű elemiben kezdte meg négyéves alapfokú iskoláját, majd Miskolcon végezte középfokú tanulmányainak teljes egészét, ahol a teológia első két évfolyamának anyagát bizonyára végighallgatta, ugyanis kurzusait később ugyanebben a témakörben a protestáns iskoláztatás fellelgvárában, Sárospatakon a harmadik tógátusi osztályban kezdte meg. Ungvárnémeti négy szemesztert (az 1808/1809-es és az 1809/1810-es tanévek) töltött az országos híri intézményben, s a képzésre történő saját kezű beiratkozási jegyzése (subscriptio) máig megtalálható. (2) Tóth László házi nevelőként is tevékenykedett, a környék egyik jómódú és ismert családjának két sarját, Rhédey Lászlót és Józsefet okította magánúton. Az 1810-es esztendő kiemelkedik az Ungvárnémeti-biográfiából, ugyanis az ifjú ismét iskolát váltott, tanítványaival, a Rhédey-fiúkkal együtt elhagyta Patakot, hogy Eperjesre iratkozzanak át.

Ungvárnémeti eperjesi tanulmányaival tulajdonképpen már későbbi orvostudományi stúdiumait készítette elő, ugyanis tudomást szerzett a felvidéki kollégiumban tevékenykedő Karlovsky Zsigmond professzor oktatói működéséről, akitől a magasabb tudományok műveléséhez ekkor már feltételként előírt német nyelvet kívánta elsajátítani. Ungvárnémeti

Eperjesen az akadémia bölcsészeti egységébe járt, ahol tanulmányait a beiratkozási jegyzék szerint 1811 októberében kezdte meg, s az iskolai anyakönyvben református vallásúként, miskolci születési adattal, árvaként, valamint Sárospatakról átiratokozott hallgatóként szerepel. (3) Eperjesen különösen mély benyomást tett rá a város orvosa, Krieger Sámuel, akinek személyes példája a gyógyító pálya iránti vágyát még inkább erősítette.

Az Ungvárnémeti munkásságáról készült lexikon-szócikkek az eperjesi évekhez kötik Kazinczy Ferenc és Tóth László ismeretségének létrejöttét. Mindez azonban filológiai adatok segítségével cáfolhatóan látszik: egyrészt kapcsolatuk kezdete bizonyosan 1814 késő teléhez, kora tavaszához köthető, s ennek az esztendőnek tavaszán Tóth László ismét Patakon tartózkodott (*Váczy*, XI., 265–268. o., 304–306. o.), leveleit is onnan postázta Széphalomra (*Váczy*, XI., 457. o.). Másrészt a Patakhöz köthető ismertség kezdetének teóriáját az is erősítheti, hogy míg Kazinczy a vizsgák, ünnepek alkalmával, továbbá gyermekei tanulmányi eredményének követése végett a közeli Széphalomról gyakorta átjárt az intézménybe, addig levelezésében semmi nyoma nem látható annak, hogy az eperjesi kollégiumban ekkoriban megfordult volna.

Ungvárnémeti Tóth László 1814-ben, 26 esztendő korában református vallásúként és árvaként iratkozott be a Pesti Universitas Orvosi Karára, melyet abban a időszakban öt esztendő alatt lehetett befejezni. A korabeli osztályozási táblázatok szerint vizsgáit nyolc személyes tanulmányai során végig kiváló eredménnyel tette le. (4)

Ungvárnémeti Kazinczy Ferencsel a Pesten töltött esztendők alatt folyamatosan és intenzíven tartotta a kapcsolatot, s éppen ezért életrajzának ebből a periódusából rendkívül sok adalék áll a kutatók rendelkezésére. Ungvárnémeti az akkor már igazi központként számon tartott Pesten intenzíven bekapcsolódott az irodalmi életbe, s amennyire ideje engedte, társasági eseményekre is eljárt. 1815 tavaszán Szemere Pál és Horvát István barátságával dicsekedhetett, a következő esztendőben már Szent Miklóssyval is rendszeresen összejárt, később pedig Kölcseyvel is kapcsolatba került (*Váczy*, XII., 458. o.; XIII., 501. o.; XV., 144. o.). Ismertségét az is jelzi, hogy a Kultsár István szerkesztette *Hazai és Külföldi Tudósítások* című lapnál segédszerkesztői feladatokat látott el (*Waldapfel*, 1935, 169. o.). 1816 őszének végén, telének elején Ungvárnémeti ősei vallását elhagyva a katolikus hitre tér át.

1818-ban barátjával, Cseresnyés Sándorral Bécsbe telepedett át (*Váczy*, XVI., 151. o.). Végzős hallgatóként az ottani Tudományegyetem Orvosi Karán folytatta stúdiumait, az 1818/19-es tanév első félévére iratkozott be. (5) 1820-ban fogott hozzá tanulmányai zárásához. Ezen esztendő júniusában nagy öröm érte a szigorló orvost, ugyanis a fokozat elnyeréséhez szükséges 600 forintot otthoni segítők eljuttatták a Bécsi Universitas dékánjához. Fischer István egrí érsek és gróf Széchényi Ferenc fele-fele arányban járultak hozzá ösztöndíjukkal tanulmányai befejezéséhez (*Váczy*, XVII., 177. o.). A természettudós-poéta közvetlenül halála előtt, 1820. augusztus 18-án esett át a doktori védést megelőző, két egységből álló, teljes tantárgy-csoportokat felölelő szigorlat első felén. (6) A medikus Ungvárnémeti stúdiumai végén – Kazinczy hathatós segítségével – nagy vállalkozásba kezdett, ugyanis nemesi származását hitelesen, papirokkal kívánta bizonyítani. A Kazinczy-levelezésből összegyűjthető utalások szerint egyszerre több vonalon is megindították a nemességi levél beszerzésének ügyét: Kazinczy felvette a kapcsolatot a költő unokatestvérével, Berczeli Tóth Gáborral (*Váczy*, XVI., 550. o.), Tóth László pedig Fischer István érsek titoknokán keresztül próbált meg keresztleveléhez hozzáférni (*Váczy*, XVII., 128. o.). (7)

Ungvárnémeti Tóth László 32 esztendő korában, 1820. augusztus 31-én (*Váczy*, XVII., 236. o.) hunyt el, s halálának körülményei tulajdonképpen máig tisztázatlanok. Barátai két eltérő álláspontra helyezkedtek: egyesek szerint súlyos kólikával jár, kiszáradásos kolera vitte el, mások azonban önmérgezésre gyanakodtak. Jeltelen sirban helyezték örök nyugalomra, a sírkő sajnos nem lelhető fel.

Az életmű

Az Ungvárnémeti-életmű legrégebbi ismeretes anyaga a kézirásos *Niza vagy is másképpen a' senge szerelem. Dallokban* című gyűjtemény (Ungvárnémeti, 1808–1810), amely a sárospataki iskolaévek termését tartalmazza és Csokonai *Lillájának* imitációjaként született. A primer Ungvárnémeti-szövegek közé tartoznak magyar nyelvű és két

---

A Kazinczy-levelezés és a recepciós utalások alapján a jelentősebb elveszett Ungvárnémeti-művek címei is meghatározhatónak látszanak: A' Nősző Arisztip címmel egy folyó beszédben írt, három felvonásos vígjátéka kallódott el, ezenfelül alkotott többek között egy nagyobb terjedelmű Aestheticát, melyet a korabeli német filozófus, Eschenburg ihletett. Az irodalomtörténet-írás és a tudománytörténet számára is súlyos veszteség, hogy megsemmisült doktori disszertációja (Anthropológia), melyet szüntelen olvasással, latin és görög szerzők tanulmányozásával, önálló kutatásainak eredményeként készített el. Vélhetően további négy jelentősebb kézirásos szövege (A' lelki bolondokról, Természet Alkotása, Marhadög, Két poétai levél) is megsemmisült.

évvel később publikált bilingvis kötetei (Ungvárnémeti, 1816, 1818), az előbbi könyvben található az életmű legismertebb darabja, a *Nárcisz, vagy a' gyilkos önnszeretet...* című dráma. A *Tudományos Gyűjteményben* elméleti dolgozatokat, a *Hasznos Multságokban* pedig irodalmi-esztétikai tárgyú tanulmányokat tett közzé.

Lírai termése ódákból, epigrammákból, episztolákból, apológokból, románcokból, idillekből és egy házassági énekből áll össze, bár életműve kései szakaszán a szonett- és rondeau-formával is megpróbálkozott, s ugyanezen műfajokról a *Hasznos Multságok* című lapban rövid ismertetést is közölt (Ungvárnémeti, 1817a, , 1817b). Költészetében külön csoportba tartoznak az alkalmi versek, melyeket egy-egy nevezetesebb eseményhez kapcsolódóan készített. Érdekes módon e darabok közül néhány, vélhetően jelentős átalakítás után, a kötetekben is szerepel (*Epithalamion Tekint. Szilassi Szilassy József Úrnak Tekint. Kis Rédei Rhédey Klára kis aszszonnyal öszve-kelésére, SENNOVICZ MÁTYÁS ÚRHOZ, midőn nagy reménységű fiacskája...*), a másik részük pedig folyóiratokban látott napvilágot (*Gyász-tisztelet Hermine császári főhercegnének...*, *In honores Ill. Ac Rev. DNI Francisci Madarassy...*, *Óda Herminához. A Pythiai Tizedik Hymnus mértékin*).

A Kazinczy-levelezés és a recepciós utalások alapján a jelentősebb elveszett Ungvárnémeti-művek címei is meghatározhatónak látszanak: *A' Nősző Arisztip* címmel egy folyó beszédben írt, három felvonásos vígjátéka kallódott el, ezenfelül alkotott többek között egy nagyobb terjedelmű

Aestheticát, melyet a korabeli német filozófus, Eschenburg ihletett. Az irodalomtörténet-írás és a tudománytörténet számára is súlyos veszteség, hogy megsemmisült doktori disszertációja (*Anthropológia*), melyet szüntelen olvasással, latin és görög szerzők tanulmányozásával, önálló kutatásainak eredményeként készített el. Vélhetően további négy jelentősebb kézirásos szövege (*A' lelki bolondokról, Természet Alkotása, Marhadög, Két poétai levél*) is megsemmisült.

Ungvárnémeti Tóth László receptív szellem, Bouterweken és Eschenburgon képzett teoretikus volt, aki kellő szorgalommal eltanulta a szépirás fontosabb fogásait, azonban versei kissé monotonok, mértani pontossággal kiszámított építmények, melyekből hiányzik a tűz és az erő. A magvas gondolatokat közlő, fontos eszméket hirdető, didaktikus költészet híve volt, jó néhány verse egy-egy szentencia vagy tétel kibontása: elegendő csupán *A Mágnes*, *A Reggel*, *A Föld – mint életető állat*, *A levegő*, *A' világosság*, *A' magyar nemzethez*, a *Cseresnyés Sándor barátomhoz*, *A' szép lelkű Kazinczyhoz* című darabokat kiemelni. 32 esztendősen bekövetkezett haláláig valamennyi jelentősebb lírai műformában és verselési nemben kipróbálta magát; Szapphótól kezdve Alkaioszon és Anakreónon át Pindaroszig a teljes görög óklasszikus irodalom megihlette. Utóbbi szerző stílusának imitálásában Ungvárnémeti szinte egyedülálló jelenség volt a magyar irodalomban.

Kortársi fogadtatása

Ungvárnémeti vélhetően 1814 márciusában jelentkezett be Kazinczynál. Az avatóceremónia első lépéseként a jelölt Széphalomról választ kapott. E levél sajnos elkallódott, így csak a viszontválaszból következtethetünk annak tartalmára. A kiválasztottakat megillető sorok, valószínű, a barátság kultuszának jegyében íródtak. A gyakorlati versírási tanácsok, az ortográfiai és nyelvhelyességi hibák lajstroma éppen annyira kellei lehetnek a szakralizálás első lépcsőfokának, mint az elolvasásra buzdító, kiemelkedő szerzők és a már kanonizált barátok listája. Kazinczynak egyetlen olyan levele maradt fenn, melyben hosszabban is elmélkedik a köréhez nemrégiben csatlakozott új tehetségről, s abban valójában a bevett Mester-tanítvány viszony jegyeit fedezhetjük fel. Széphalom vezére a Kölcsey Ferencnek 1814. április 9-én küldött levelében a javítás szükséges voltának hangsúlyozása mellett érvel: az epigrammákban nincs „point”, ezek a versek a megkívántnál hosszabbak is, a szerző művei nem elég „tömöttek”, majd véleményét a „Szeretni fogom ha hamar ki nem jönnek, ’s az ifju kilencz esztendeig gyalulgathat rajtok” megjegyzéssel nyomatékosítja (*Váczy*, XI., 333. o.).

1814 és 1816/18 közt Ungvárnémeti szövegei, vélhetően Kazinczy korrekciós javaslati hatására, jelentős módosításokon eshettek át. Sajnos csak Ungvárnémetinek a Széphalmi Mesterhez postázott levelei maradtak fenn (*Váczy*, XI–XVII.), Kazinczy válaszai elvesztek vagy valahol lappanganak. A javítások valószínűleg érintették a szövegek hang- és szóanyagát, a sorok és strófák tördelését, a címadást, továbbá a költemények csiszolása során a versek terjedelme is változhatott: bizonyos egységek bekerültek, más részeket pedig törölt a szerző. Ungvárnémeti nem sokkal később a kéziratok gyomlálásáról és a manuscriptumok számának növekedéséről számolt be (*Váczy*, XI., 304. o.), továbbá egy hónap múlva már Kazinczynak a kötet felosztására tett javaslati felett örvendett (*Váczy*, XI., 351. o.). 1815. októberében egy nemrégiben történt korrekciós munkáról, továbbá a korpusz két részre történő bontásáról értesítette Kazinczyt: „...görög verseimet szép darabokkal meg szaporítva; – a' Tekintetes Úr tanácsa szerint, egyéb munkáimtól külön választva; magyarázattal, jegyzetekkel, 's egy rövid critizáló Szótárral meg bővítve, újonnan le tisztálhattam...” (*Váczy*, XIII., 226. o.)

Tudni kell, hogy a poéta – miként erre a széphalmi Mesterhez írt levelei is rávilágítanak – szenvedett attól, hogy köteteinek megjelenésekor író társaitól semmiféle visszajelzést nem kapott. Életművét a Kazinczy-kör tagjai erős értetlenséggel fogadták. Szemere Pál szégyenkezve vallotta be, hogy Tóth költeményeinek szépségét képtelen meglátni: „Külömbben is nagy szükségem vagy arra, hogy ezen írónkba belé studirozhassam magamat, hogy abból a' fonák ítéletből kibontakozhassam, mellyel versei eránt viseltem [...] Helmeccinek azt mondám felőlök, hogy nincs benne érzés...” (*Váczy*, XIV., 25–26. o.) Bölöni Farkas Sándor álláspontja a következő volt: „Szébet munkájában nem kapék, mint a Theziszek... Én úgy gondolom, hogy a ki ez után ír, Berzsenyin felül kell

emelkednie, vagy más útát vágni.” (Váczy, XIII., 471. o.), vagyis e citátum szerint a forma- és nyelvköltő Ungvárnémeti Berzsenyi mellett kevésbé látszott fenségesnek. Kölcsey álláspontja sem túl hízelkedő: „A’ pataki Ifjúnak verseit gyönyörrel olvastam. Olyan lelkek nincsenek Debreczenben. Tót László nincsen poétai szellem nélkül, de telyesedik talán bene azon óhajításom, hogy a’ görög verselésről a’ görög Írók magyarázatjára menjen-álta.” (Váczy, XI., 310. o.), vagyis e fiatal ’poétafő’-t a versírás helyett(?) /mellett az ókori klasszikus auktorok kommentálására látta alkalmasnak.

Ungvárnémeti kortársi olvasatához tartozik a kortársak által Érzékiek nevezett Terhes Sámuel református lelkésszel folytatott összecsapása. Terhes a *Tükröcske egy ficzkó-poéta számára: Első darab azon esetre ha a’ Fitzkó nem szelidül* és az *Újra amalgámozott üvegtáblátska* (Terhes, 1816, 1819) című gúnyiratokban támadta poétánkat, a fiatal orvos-költő viszontválaszai pedig a magyar nyelvű könyv (*Ungvárnémeti*, 1816) glosszáiban és a bilingvis kötet (*Ungvárnémeti*, 1818) éles hangú záró megjegyzéseiben szerepelnek. A *Tükröcske...* fiktív levelek sorozatából áll, melyben az állítólagos levelezők Ungvárnémeti életművét bírálták és Terhes líráját dicsőítették. A recenzens durván torzította az 1816-os kiadványban szereplő műveket, az eredeti szövegből kiszakítva tudatosan félreértelmezte azokat. A második gúnyirat, az *Újra amalgámozott üvegtáblátska* egy, a kiadó nevében írt, „Fitzkó úrhoz!” címzett goromba stílusú ajánlólevéllel kezdődik, majd ahhoz egy éles hangú előszó társul. A gúnyirat középső egységében 52, zömében Ungvárnémetit kifigurázó és a poézis témaköréhez kapcsolódó magyar nyelvű epigramma olvasható, melyekhez magyarázó jegyzetek is tartoznak.

Ungvárnémeti halála után meglehetősen kevés műve jelent meg. Az 1820-as években kiadott magyar és német nyelvű gyűjteményekben a szerző még több darabbal szerepelt. Igaz Sámuel (1821, 43–46. o., 111. o., 133. o.) két verset, *Az istenülés dicsősége* és a *Rondeau* címűeket közölte, az Ungvárnémetivel egyébként korábban levelezésben álló Majláth János *Magyarische Gedichte*-jében (Mailath, 1825, 209–220.) és Toldy Ferenc (1828, II., 110–120. o.) *Handbuch*-jában viszont már csak azon Ungvárnémeti-alkotások szerepeltek, melyek a német nyelvű olvasóközönség számára is érdekesnek tűnhettek. Ezt követően hosszú évtizedeken keresztül gyakorlatilag nem közölték műveit.

Ungvárnémeti Tóth László 20. századi újralfedezője: Weöres Sándor

Weöres újraolvasásának első lépcsője a *Diáriumban* 1943-ban publikált *Egy ismeretlen nagy magyar költő: Ungvárnémeti Tóth László (1788–1820)* (Weöres, 1943) című esszé. Az újralfedező szerző írásának felütésében e költészet régies jellegét hangsúlyozta: utalt Tóth László klasszikus műveltségére, kiváló nyelvismeretére, az antik poézis magas szintű imitálására, a mitológiai képekre és a klasszikus versmértékre. A vizsgált szerző köre egyfajta hálót épített: ideálját Ungvárnémeti és saját kortársaival hasonlította össze, s elemzése során Csokonai, Berzsenyi, Petőfi, Vajda, Ady, Keats, Hölderlin, Rilke és Valéry neve került elő. Egy esztendővel később, 1944-ben jelent meg az *Ungvárnémeti Tóth László emlékére* című verse, mely az imitált szerző kedvelt versformájában, pindaroszi stórfákban íródott. Weöres Sándor költeményében Ungvárnémeti szellemét és alakját idézte meg. Weöres 1964-ben megjelent *Tűzkút* című kötete mottójául Ungvárnémeti Tóth László *Narcisz*-drámájából Teiresziásznak a kétféle nemiség megtapasztalásáról szóló szavait kölcsönözte.

Weöres Sándor 1972-ben új kötetel jelentkezett. *Psyché* című könyve igazi kulturális szenzáció volt, az olvasóközönség mindaddig nem találkozott ilyen jellegű kiadvánnyal. A szerző hősnőjét a magyar felvilágosodás közegébe helyezte, s a jól megszerkesztett életrajz keretei közt Lónyay Erzsébetet Ungvárnémeti kedvesévé avatta. A kompozíció legegységesebb, s bennünket leginkább érdeklő megoldása, hogy a könyv végén kisebb módosításokkal Tóth László szövegeit részlegesen újraközölte (például: *A senge szere-*

lem, Rondeau, A tisztválasztás, Az Álmod, a pindaroszi mértékben írt ódák közül az *Eleüziisi titkok*, a *Melpomena*, a *Hermine* és *Az istenülés dicsősége* címűeket, továbbá rövidített formában a *Nárcisz, vagy a gyilkos önn-szeretet...* című szomorújátékot), s ezzel szerzőnket újra olvashatóvá tette.

Weöres Sándor könyvtári gyűjtőmunkával felfedezte és egy kötetben összegyűjtötte a régi magyar irodalom rejtett értékeit. Hagyományteremtő törekvéseinek eredménye a *Három veréb hat szemmel* című antológia (Weöres, 1977). Az 1977-ben közölt szöveggyűjtemény valójában szerves folytatása az öt évvel korábbi *Psyché*-kötetnek. Weöres Sándor a *Három veréb...* Ungvárnémeti-fejezetében (Weöres, 1977, 451–453. o.) a szerző rövid pályarajzát és két versét (*Álmodók*, *A magvető*) szerepeltette.

Ungvárnémeti helye az 1810-es esztendők magyar irodalmában

Ungvárnémeti Tóth László a Csokonai halála és Vörösmarty Mihály fellépése közti, két évtizednyi időszak egyik jelentős poétája volt, akinek görögség-kultusza jelentősen különbözött a latin szerzőket imitáló kortársak világtól. Életműve a Virág Benedek és leginkább Berzsenyi Dániel nevével jellemezhető neoklasszika jelentős teljesítményeként tartható számon, továbbá jelentős hatással volt rá az 1810-es esztendők irodalmi és nyelvi mozgalmait leginkább vezérlő Kazinczy Ferenc, akinek szűk baráti és levelezési körébe tartozott.

Művészetének túlsúlya – a Kazinczy-körbe tartozó szerzőkhöz hasonlóan – a lírára esett, bár a barokk-rokókó-antik stílusú *Nárcisz...* című tragédiájával a dráma műnemében is jelentős, a magyar irodalomban egészen egyedülálló kísérletet tett. Ungvárnémetit az 1810-es évek közepétől a klasszika szelleme teljes mértékben magával ragadta, túllépett a Csokonai hatása alatt született *Niza*-cikluson, s metrumos kötetekben – két nyugati formájú darabot leszámítva – valamennyi költeményét antik időmértékben írta.

Szauder József (1970, 92–122. o.) a korszak kutatását megalapozó tanulmánya alapján a *Niza* vagy is másképpen a *senge szerelem dallokban* című ciklus pikűrúri és szentenciái a klasszicizmus régi típusú, horatiusi-iskolás változatának jegyeivel írhatóak le. A modernebb, voltaire-i típus a szerző mindhárom kötetén nyomot hagyott: már a Sárospatakon szerkesztett kolligátumban is felfedezhetők olyan darabok, melyeket a felvilágosodás gondolatai járnak át, a teljesség igénye nélkül elegendő csupán *A Mágnes*, *A Reggel*, *Az Estve*, *A Föld – mint éltető állat*, *Az Opium* című költeményekre utalni. A Kazinczy nevével leírható neoklasszika minden fontosabb jellemzője kimutatható a *Versei* (Ungvárnémeti, 1816) és *Görög versei, Magyar tolmácsolattal* (Ungvárnémeti, 1818) című köteteken: a szövegek gyomlálása, a kötetszerkezet gondos kialakítása, a költemények műfajok szerinti elrendezése és a fentebb stíl eszményi szintje irányítja pályájának kiteljesedő és egyben befejező periódusában.

Formai és verselési kérdések tekintetében Kazinczy hatása látszik alapvető fontosságúnak. A kötetek élén álló ódái Virág Benedek és Berzsenyi Dániel hasonló műfajú darabjaival vethetőek össze, s az e cikluson belül elhelyezkedő dalok Csokonainak az *Anakreóni dalok* című kötetében publikált énekeivel analógok, az idilleknél nem lehet figyelmen kívül hagyni a Kazinczy által fordított Gessner-szövegeket, míg a nemzeti tárgyú románcok Kisfaludy Sándor regéivel együtt a korszak kevésbé preferált műfaját képviselik.

Ungvárnémeti Tóth László a felvilágosodáskori líra formai és tartalmi sajátosságain nem volt képes túllépni: költészete didaktikus, konvencionális képekben és hasonlatokban gondolkozik, személytelenül írt. Lírája kisebb mértékben meghaladta a klasszikus triász és Virág Benedek teljesítményét, azonban Berzsenyihez képest kevésbé látszik fenségesnek: jelentősebb formai-verstani-tematikai újításai nincsenek, bár imitációs készsége egészen rendkívüli volt, a műfajokat biztonságosan kezelte. Költészetéből

hiányzik az önálló szólam, gondolatai kevésbé egyediek, témái ritkán eredetiek, az ódákban és episztolákban megszólítottak személye gyakorta csak ürügyül szolgál a tanító jellegű gondolatok közléséhez. Az általa használt műfajok jó részét az évtized végén már szárnyait bontogató romantika elvetette vagy jelentősen átalakította (költői képek, téma-világ, szerkesztés, verselés, versstruktúra, beszédmód, sztoicizmus-antisztoicizmus kérdésköre, epigrammák stb.), kivételt talán a szakaszok és mondatszerkezetek időnkénti szerves kezelése jelentett.

Szemelvények Ungvárnémeti Tóth László lírájából (8)

A Poéta Szeretője.

Bóldog az a' Lyán a' ki
Poéta Szeretőt talál
Mert azt so sem ragadja ki
Emlékezetből a' Halál

A' Lidia és Glitzéra
Kloé 's Kórinna nevének
Örök életet ígér a'
Rollok irt szerelem ének

Át úszsza Lilla is, az a'
Bóldog – a' Léthe hajjait
'S élni fog még tsak a' Haza
Danolatja Csokonait. –

De bóldog még ezenkivel
Azért is hogy a' szent tűznek
Ereje itt még nem hivel
'S nints semmi baja a' szűsznek

Mert a' Gratziaák ő neki
Mint Amor is és Czitére
Kedveséért – menedéke
'S ügyelnek a' szerelmére.

Ha gyalázattal keverte
A' gonosz nyelv betsülletek
Az Istenek ezerszerte
Állanak boszszút érettek.

Ha maga fest a' Poéta
Azt tartom, hogy így is talan
Nem tartja irott képét a'
Le rajzolt frizér asztalan.

Illyen gyönyörű élete
Lehet az olly Leánykának
A' kinek szépp viselete
Meg tettszett a' poetának

Lásd Niza ha szeretetet
Közleni akarod velem
Életedet így töltheted
'S én is bóldogságom lelem.
(Niza vagy is másképpen a' senge szerelem
dallokban, 1808–1810)

Nártzishoz.

Nyisd meg Nártzis Zefir előtt
Nyisd meg gyenge kebeled
Szerelmedtől ne tiltsd el őt
Hagyd kátzérozni veled.
Emlékezőn elébbeni
Hűségtelenségedre
Mellyért az Erdők Isteni
Esküdtek ellenedre

Hogy őket mint érzeketlen
Ifjú meg vetetted
Midőn ki beszélhetetlen
Módon égtek éretted.
Fogad el hát édes Nártzis
Zefired balsamjait
'S enged meg néki, hogy rád is
Hintse mézes csókjait
Majd mikor Ti költsönözött
Édes Szerelmeitek
Nyájas enyelgések között
Egy mással el végzitek
Én téged Nártziskám egyre
Több bimbóra hajlani
Kezdő virágokkal egybe
Le foglak szakasztani.
És mint tiszta szeretetem
Heves indúlattyának
Zalogát adlak Életem
Édes véd-angyalának.
A ki is midőn Tégedet
A mejjéhez tenne ki
El beszélvén életedet:
Ádd hozzá azt is neki
Hogy Te is olly negédesen
Fényllettél hajdanába
Ifiúságod' édesenn
Pirosló hajnalába
Míg Echó 's több más Istenek
Nem égtek úgy éretted
Hogy még gyászossá is tennék
Állapotod 's életed.
Meg bájolván 's kéréseket
Tellyesítvén Czitére
Csak azért hogy szerelmeket
Meg veted ellenére
Mikor már így egész élted
Változandó Sorsait
Hathatossan le beszélted
Vigyázd Kép vonásait
'S ha vagy gondolóba esett
Vagy szivesen sohajta
Vagy más akármí keveset
Láthatni jó jelt rajta
Intsd meg hogy ha nem akarja
Az illy gyászos esetet,
Hozzám Szive Szája karja
Mutasson Szeretetet.
(Niza vagy is másképpen a' senge szerelem
dallokban, 1808–1810)

A' Magánosságához.

Édes magánosság Te a' drága
 'S magokkal hiven meg elégedett
 Szivek Barátnéja 's bődolgsága
 Fel kereslek egy kitsint Tégedet
 Örömetst társalkodnak Te véled
 Minden féle tanulni szeretők
 Mert tűzők általad nagyon éled
 'S tölled kapnak tiszta képzeletet ök
 Szeret a' nemes Szív meg pihenni
 A Te nyájas csendes kebeledbe
 Mivel azt Felséges és Isteni
 Érzésekkel tsak Te töltheted be.
 Egyedül a' bájós Szeretetnek
 Rabjai kerülük figyelmedet
 A kik magokkal sem egygezhetnek
 Vagy a' kiket a' Sors reá szedet.
 Már Én is borzadok tölled nagyon
 Ámbár még se vetlek örökre meg
 Mert rajtam igen nagy teher vagyok
 'S kinnyában a' Szivem szintűgy remeg
 Most hát magam tsak a jó Barátok
 Enyelgő számai közé veszem
 És hozzám semmi bút nem botsátok
 Hogy el vonnyam Tárgyátul az eszem.
 Majd ha el felejttem azt a' kemény
 'S könyörületlen vólt Szerelmesem
 Vagy ismét mosolyog rám a' Remény
 Csendességed ismét fel keresem.
 Maradjatok el már óh Gyilkosok
 Niza Czitére és a' Szerelem
 Többé útannatok nem kapdosok
 Ha illy kegyetlenül bantok velem.
 Myrtus Koszorúmat széjjel tépem
 'S az Amor nyilait őszve töröm
 Ha el hagyott az Én drága Szépem
 'S el buklott töllem az édes öröm.
 (Niza vagy is másképpen a' senge szerelem
 dallokban, 1808–1810)

Kazinczyhoz. Ismértlenül.

A' láthatatlan lelkeket csak a' munkák,
 Erkölcsök, és külső művek mutathatják.
 Nem kell azért másnak szemébe pillantunk,
 Hogy Lelke Csinját, 's bélyegét megismerjük,
 A' rényre munkánkából, 's magunkra rényünkéből
 Bátran lehet mindég következezt húznunk.
 Egy költemény, 's egy költeményt le írásunk,
 Egy gondolatcskánk, 's az azt kifejtéstünk,
 Sőt gyakran egy szó is ki adja elménknek,
 'S ki adja ízünknek böcsét, 's tehetségét.
 Csak egy Kloaxot halljak, esküszöm Zevszre,
 'S nem vétem el, hogy béka jár közel hozzám,
 Ámbár nem is látom, hol a' pocs, és béka.
 Ne több csak egy lassú tió-tiót halljak,
 Mindjárt el ismerem belőle a' Hattyút,
 Bár szárnya csattogása nem jelentné is.
 Téged sem ismerlek böcsös személyedben,
 De azért tudom még is, tudom, ki vagy. Gyakran

Hallottam édes hangod' a' Tiszán innen,
 'S gyakran gyönyörködtem, hogy éneked' hallám,
 Mert el vevéd kétségemet, 's azon vádat,
 Hogy gágog, és nem tud dalolni a' Hattyú.
 (Versei, 1816)

Prométh.

A' tűz, mellyel agyag-képet formálta Pro-
 métheusz,
 Őszve sütötte kezét, 's újait, és ki alutt. –
 (Versei, 1816)

A' Poéta, és a' Kertész.

Poéta.

Hová háová Kertész? – talám
 Te is Virág-ágyat csinálsz?

Kertész.

Szelid gyümölcs-fákat fogok
 A' vad tövekbe oltani.

Poéta.

Haszontalan munkát csinálsz?
 Mert a' gyümölcs-fákról ugyan
 Csak egy bogyót sem eszel soha.
 Ültess virágot, – a' virág
 Szerez barátot, 's kellemet.

Kertész.

Nem kell Virág. Alá-való,
 'S hiú dicsőség a' Virág!
 Ma is kereng, 's kábúl fejem,
 Hogy tegnap egy büdös rutát,
 'S egy Liliom-csomót szaglélk.
 Gyümölcsöt oltok, a' gyümölcs
 Érdemli meg munkánk böcsét:
 Mert bár nem ennök is magunk
 Munkánk megért gyümölcsseit,
 Elég, ha áldva emleget
 Értetek a' később idő.

(Versei, 1816)

Kriegerhez.

Czél't tévesztve futék egykor; a' pálya dicső volt,
 Csak hogy bér nélkül. Tégedet illet azért
 Repkényem, ha ugyan repkényt érdemlek azóta,
 Hogy hajdan gyávát engemet útba hozál.
 (Görög versei, Magyar tolmácsolattal, 1818)

Érzékihez.

Ismerlek régóta ki légy! 's ha megostorozálak
 A' minap, elnyertem czéломat. Azt akarám:

Ója magát más is. Félhettem volna; de nyertes
Altalam a' község: *Szarvodon a' venyige!*

(*Görög versei, Magyar tolmácsolattal*, 1818)

Az istenesülés dicsősége.

1. Stropha.

Tövis-bokrok alatt terme ibolyám,
Darázs donga nárciszszom felett,
Mellyből Hunniának
Tiszteletes koszorút kötözék
Hú gyermeke hajdan.
Szűrt a' fulánk, karczolt a' tövis,
'S el-reppentek a' bájos Silphidek,
Mellyeket Zephir virágimon ringatott:
De hervadatlan lón a' koszorú,
'S ékesíti ma is Ganümed' kezében
Olümp vendégeinél a' nektár-kelyhet,
Örömöm nekem, 's gőge századomnak.

1. Antistropha.

Csekélység ugyan a' szép sokak előtt,
Ha nincs avval érdemlett haszon;
'S nem gondol virággal,
A' ki gyümölcsöt akar zavaros
Őszére takarni.
A' Kegyszüzek kedveltjök pedig
Bár Psüchének édes bánatjait
Kelljen is szívében olykor eltűrnie,
Reményli, nem vénül-meg soha sem!
Őt csak a' szerelem tüze lelkesíti,
'S virágokról virágokra szállong ő,
Hogy az isteneknek csinálna kedvet.

1. Epod.

Bé kellett járnom a' parlagokat
Attika' téreiben
'S körül bolygottam a' sirhalmot
Az el-húnyt Vezúv szent vidékin,
Hogy az erdő fanyar cserlevelét,
'S a' bokor nyers venyigéjét, –
Elegyítve az ámbra-lehellő
Cziprus illatjával –
Ajánlhassam hív emlékezetül
Az Olümp kegyes isteninek.

2. Stropha.

Segítette nemes czéloatat az ég,
'S adott énnekem gyors szárnyakat,
Hogy fenynen repülnék,
Ott, hol egy isteni kéz Helikont
Fénnyel koszorúzza.
Nőtt szüntelen, nem lankadt erőm;
Hozzá szoktam a' nap sugárihoz,
'S borzadom, nem átkozom hazám fellegét.
Böcsületet nem koldúl az igaz,
Nyer ha nyer; de ha szinte gyalázat érné,

Dicsőségét nevelnék az irigyek,
Valamint az éj a' gyémánt világát.

2. Antistropha.

Setét köd lepi-bé Tátra derekát,
'S nagy éjfélt huhog sok száz bagoly
A' hegynek tövéből;
Zevsz madarát pedig a' tetején
Fény-tenger övedzi. –
Jó szem kiállhat minden sugárt,
'S bár hátat vet olykor a' nap reánk
Új meg új vidékre adni áldásait:
Nem alszik el szent fákyája neki;
'S meg találni, hogy isteni fényt közöljön,
Csak olly bátran repülj mint Prométh hozzá
'S csak örök tüzét szent kezekkel őrizd.

2. Epod.

Boldog lélek, kit a' Múza-sereg
Isteni karba emelt,
'S körül-öntött Olümpnak fénye
Igaz bölcsesség aetherével!
Magasan jár az ő képzelete,
Feljebb a' saskeselyűnél,
'S örömet hoz az emberi nemnek
Ha le-száll a' földre,
'S hálával tér innen vissza megint
Valahányszor az égbé repül.

3. Stropha.

Halandó teszi a' jót jutalomért,
Megérdemlik a' fáradt kezek
Hogy a' szent barátság
Hú kebelében az édes öröm
Nyugtassa-meg őket.
'S méltó, hogy illendő bért vegyen
Minden munka, mellyet törvény kíván,
Mellyet alkuval cselekszik a' föld fia,
Csak isteneknek nem kell jutalom,
Kiknek a' szeretet szava önn-birájok;
'S nem ismér karjok a' szentnél több törvényt
Hogy az égnek áldásit osztogassa.

3. Antistropha.

Eső váltja-fel a' rekkenő aszályt,
'S akár kérj akár ne kérj esőt
Várnod kell az égből.
Isteni kéz ragyog a' haragos
Villámon is által.
A' rét virágát, mellyet tapodsz,
'S a' menny sok tüzét, a' bámúlatost –
Két szemét az égi láncznak; – ott fenn szövék.
Hazám Hazám tiszteld istenidet,
'S a' velek-rokon embereket böcsüljed:
Az egység lelke fő-Isten ő köztök,
'S ez az isten, a' kit követned illik.

3. Epod

Nem mindég tapsol a' győzedelem.
 A' szeretet, szeretet,
 Le-száll még is szivünk mélyére,
 'S nem ad néha fényt tisztá fénye,
 Nem ad a' gyöngy sem tenger fenékén.
 Nem kell többségre tekintni,
 Ha az égi erőket itéled,

Nem is a' nagy jelesb.
 Plutónak száz-tulkos áldozat;
 Helikonnak ez a' Koszorú!

(MTA Könyvtára Kézirattára és Régi Könyvek Gyűjteménye, M. Ir. Lev. 4-r. 30. számú iratcsomó: Magyar és görög versek Ungvárnémeti Tóth Lászlótól.)

Jegyzet

(1) A kistokaji református egyház születési, házassági és halotti anyakönyve: 1772–1852. évig. MDCCCLXXXVIII.

(2) *Protocollum Togatum suborientium* (1808): K. e. I. I.

(3) *Matriculae Universae Juventuti Ill[ustrisicni] Collegii District[us] Evang[elicae] Aug[ustanae] Conf[essionis] Eperiess[iensis] Sub Lectoratu Andrae Mayer inchoatae et continuatae. Particula prima Ab Anno 1803–1813.*

(4) *Protocollum Classificationis Medicorum, Chirurgorum, et Pharmaceutarum ab Anno 1814/1815 Annum 1817/1818.*

(5) *Archiv der Universität Wien, Med. 9 Nr5 1752–1821.*

(6) *Archiv der Universität Wien, Rigorosumprotokolle Med. 16. 52., Bécs.*

(7) A nemességi kérelem iratai *Acta ad Processum Nobilitarem Ladislai Tóth spectantia* címmel az MTA Könyvtárának Kézirattárában, Kazinczy Ferenc hagyatékában megtalálhatók.

(8) A szöveggözlés alapja: *Ungvárnémeti*, 2008.

Irodalom

Igaz Sámuel (1821, szerk.): *Zsebkönyv*. Pichler Antal, Bécs.

Mailath, J. (1825, szerk.): *Magyarische Gedichte*. Stuttgart und Tübingen.

Szauder József (1970): *A klasszicizmus kérdései és a klasszicizmus a felvilágosodás magyar irodalmában*. In: uő: *Az estve és az álom*. Szépirodalmi Kiadó, Budapest. 92–122.

Terhes Sámuel (1816): *Tükröske egy ficzko-poéta számára: Első darab azon esetre ha a' Fitzko nem szelídül*. Pest.

Terhes Sámuel (1819): *R'i mocén tártitve vagy újra amalgámazott üvegtáblátka*. Pest.

Toldy, F. (1828, szerk.): *Handbuch der ungarischen Poesie*. Pest und Wien.

Tóth Sándor Attila (2001): „*Az istenülés dicsősége*”: *Ungvárnémeti Tóth László költői portréja*. Gradus ad Parnassum Kiadó, Szeged.

Ungvárnémeti Tóth László (1808–1810): *Niza vagy is másképpen a' senge szerelem dalokban*. Kézirat. Sárospaták. Részleges közlése: Merényi Annamária és Jankovits László (2002): *Niza vagy is másképpen a' senge szerelem dalokban Tóth László által című ciklus betűhív átirata*. *Iskolakultúra*, 12. 6–7. sz. 43–48.

Ungvárnémeti Tóth László (1816): *Versei*. Trattner János Tamás betűivel, Pesten.

Ungvárnémeti Tóth László (1817a): *A Románc. Hasznos Mulatságok*, I. 20. 153–155.

Ungvárnémeti Tóth László (1817b): *Rondeau és Triolet. Hasznos Mulatságok*, II. 21. 160–162.

Ungvárnémeti Tóth László (1818): *Görög versei: Magyar tolmácsolattal*. Trattner János Tamás betűivel, Pesten.

Ungvárnémeti Tóth László (é. n.): *Levelei Kazinczy Ferenchez*. Kézirat. MTA Kézirattár M. Ir. Lev. 4-r. 30. 24 darab.

Ungvárnémeti Tóth László (2008): *Művei*. Sajtó alá rendezte Merényi Annamária és Tóth Sándor Attila, a görög nyelvű szövegeket gondozta Bolonyai Gábor. Universitas Kiadó, Budapest.

Váczy János (1901–1907, szerk.): *Kazinczy Ferenc levelezése*. XI–XVII. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Waldapfel József (1935): *Ötven év Pest és Buda irodalmi életéből 1780–1830*. Budapest.

Weöres Sándor (1943): *Egy ismeretlen nagy magyar költő: Ungvárnémeti Tóth László (1788–1820). Diarium*.

Weöres Sándor (1977): *Három veréb hat szemmel: Antológia a magyar költészet rejtett értékeiből és furcsaságaiból*. Szépirodalmi Kiadó, Budapest.

Merényi Annamária

Szlovénia, Maribori Egyetem, BTK,
 Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék